

Zdenka Braunerová – první dáma moderní české bibliofilie

Gustav Erhart

Již na začátku tohoto našeho seriálu jsme letmo zmínili jméno malířky a grafičky Zdenky Braunerové (1858–1934) a její snahy o znovuvzkříšení krásné, umělecky všestranně pojaté knihy, jejímuž (rozumí se vždy) hodnotnému vnitřnímu obsahu by stejnou měrou odpovídala i vnější podoba. Tedy forma, při jejímž zhotovení by byla stejnou měrou věnována pozornost kvalitním deskám, přideštím, decentní obálce, pokud možno ručně zhotovenému papíru, výběru ušlechtilých druhů písma, eventuálně adekvátním ilustračním prvkům, provedeným nejlépe za použití originálních grafických technik.

Tvůrčím duchem nadaná, zcestovalá a na tehdejší dobu mimořádně vzdělaná dcera známého pražského advokáta, císařského rady a poslance říšského sněmu Františka A. Braunera, byla od útlého věku zaujata výtvarným sdělením a přičiněním zejména své kultivované matky, spřízněné se starým šlechtickým rodem Szebenarů z Herrenfelsu, věnovala po svém prvotním malířském školení u Amalie Mánesové, Soběslava H. Pinkase, Františka Ženíška, Antonína Chittussiho, a průpravě na pařížské akademii Colarossi, stále větší zájem kresbě a volné grafice, potažmo grafice knižní.

Prvotní inspiraci v této oblasti našla patrně již při návštěvě Londýna roku 1886, kdy se mohla mimo jiné i blíže seznámit s obrodnými snahami tzv. „anglické knižní renesance“, představované Williamem Morrisem (1834–1896) a jeho přáteli ze skupiny Arts and Crafts (Umění a řemesla), činné v letech 1880–1900.

Nonkonformní žena

Komplikované a zdaleka ne vždy „bezbolestné“ vztahy, často i intimní povahy s některými významnými výtvarnými umělci (A. Chittussi), především však uznávanými osobnostmi tehdejšího literárního světa (F. X. Šalda, J. Zeyer, V. Mrštík, M. Marten, J. Maria aj.), měly ovšem i svou navýsost kladnou stránku, která této nonkonformní ženě zajistila trvalé místo právě v historii našich bibliofilských aktivit. Máme samozřejmě na mysli onu řadu několik desítek raritních, nízkonákladových a sběratelsky stále hledaných knih a publikací, z nichž na tomto místě můžeme ovšem více pozornosti věnovat jen některým.

Zdenka Braunerová, považovaná dnes za první českou profesionální malířku vůbec, započala svou dlouholetou práci v oblasti krásné knihy již roku 1897. Tehdy nejen iniciovala první knižní vydání milostného románu *Pohádka máje* od Viléma Mrštíka, ale vedle podoby celokožené vazby realizovala zde i jednu celostránkovou kresbu a na třiceti pěti drobných kreslených záhlaví a závěrečných vinět. Pro autora tohoto díla vytvořila pak ještě ve stejném roce i působivou kresebnou obálku k proslulému manifestu *Bestia triumphans* (Vítězící bestie), jehož úderný apel nesporně alespoň zmírnil velkoplošně započatou asanaci (rozuměj devastaci) nenahraditelných architektonických hodnot staré historické Prahy. Zde můžeme připomenout také podobný počín této mimořádné umělkyně, kdy se veřejně postavila proti absurdnímu a navýsost barbarskému zničení památného Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze roku 1918, jehož devastace se zhrzil mimo

jiných také sochař J. V. Myslbek a která naopak nikterak nevadila samotnému T. G. Masarykovi...

Je více než pravděpodobné, že Zdenka Braunerová byla pozornou čtenářkou orgánu českých dekadentů a symbolistů *Moderní revue*, a to již od samého začátku jejího vzniku v roce 1894. Celková její koncepce, zaměření a vyhraněné tvůrčí ideje ji zaujaly posléze natolik, že se sama stala v letech 1906–1913 její spolupracovnicí; autorkou osobité grafické výzdoby ornamentálními, do dřeva řezanými štočky, jejichž festony, iniciály, fleurony, záhlaví nebo culs-de-lampe zobrazovaly nejen secesně stylizované pávy, delfíny, veverky, hady či ještěrky, ale i celou řadu fantastických dráček, bazilišků, okřídlených lvů či mantichor.

Již o několik let dříve ovšem poznala blíže jednoho z jejích významných přispěvatelů, kultivovaného uměleckého kritika a spisovatele Miloše Martena (1883–1917) a toto přátelství se brzy proměnilo i v hlubší citové pouto, přetrvávající až do roku 1911. Tehdy prozíravě seznámila svého o pětadvacet let mladšího amanta s dcerou turnovského továrníka Annou/Aťou Kopalovou, se kterou se již napřesrok oženil. Umělkyně se napříště soustředila již jen na „přátelský dohled“ nad mladým párem a na výpravu všech Martenových literárních děl, s výjimkou jediné – povídky Cortigiana, jejíž dřevorytové výzdoby se v roce 1911 ještě ujal František Kobliha.

Můžeme říct, že každý z těchto bibliofilských svazků lze považovat za Braunerové „chef d'oeuvre“, a současně za příkladné naše bibliofilie z dnes v mnohém po právu oceňované doby tzv. fin de siècle. Za všechny ostatní jmenujme alespoň *Cyklus rozkoše a smrti*, do jehož prvního vydání u Bedřicha Kočího z roku 1907 vložila ve frontispisu půvabný, melancholicky potemnělý lept nočního parku s tryskající fontánou v popředí a v dáli se ztrácející, již sotva rozeznatelnou dvojicí milenců. Protějšší titulním list zdobí typický florální rámec s ležícím pávem a latinským mottem, které se objevuje i na Martenově samostatném volném ex libris, provedeném tentokrát technikou suché jehly. V textu pak nalezneme další viněty, zdobné linky a iniciály, zdůrazněné červenou výplní. Druhému vydání těchto meditativních novel u Ladislava Kuncíře (1925) dostalo se dekorace již poněkud odlišné a méně exkluzivní, i když ani ono neztrácí nic ze své působivosti.

Ceněná umělkyně

O dva roku později vychází, tentokrát u Kamilly Neumannové v edici Čeští autoři XI., další z Martenových pozoruhodných „cimélií“ nazvaná *Knihy silných*. Obsahuje několik zasvěcených esejí, například o J. Barbey D'Aurevillym, A. Villiersovi de L'Isle-Adam, O. Redonovi, a také o E. Bernardovi, jehož původní celostránkový dřevoryt vhodně doplňují oblíbené drobné grafické fantastní aplikace Zdenky Braunerové, tentokrát zejména na konci každé statě.

Její umělecké empatie cenil si konečně i jeden z dalších neopomenutelných zjevů naší meziválečné knižní scény JUDr. Prokop Toman ml. (1872–1955) a požádal ji o ilustrační doprovod k souboru esejí a evokací legendárního Arthura Breiského. S předmluvou Jiřího Karáska ze Lvovic vyšly pod názvem *Triumf zla* roku 1927 v pouhých třech stech výtiscích; s dřevorytovým portrétem autora od Františka Koblihy a některé přednostní exempláře (na císařském japanu a van Gelderu) doplňují navíc všechny její průvodně černobílé kresebné prvky ruční kolorování.

Mezi dalšími zajímavými tituly lze objevit román jejího francouzského švagra Élemira Bourgese *Ptáci odletí a květy opadají* (1905), dvě knížky básní její pozdější rivalky o přízeň Šaldovu Růženy Jesenské (*Rudé západy*, 1903; *K stínům*, 1912) a rovněž knížku Jaroslava Marii *Tři krupěje* (1930), považovanou za její tvůrčí epilog.

S tímto kontroverzním, dnes znovu objevovaným zajímavým literátem, podnikla stárnoucí umělkyně ještě čtyři roky před smrtí zájezd do oběma jim drahé Itálie a dočkala se z jeho pera i útlé monografie, kterou vyzdobil Jan Konůpek a ve své edici Emporium vydal v roce 1937 Alois Dyk.

Na závěr připomenutí nevšedního osudu a osobité tvorby této umělkyně neodpustíme si ještě malou poznámku. Zdenka Braunerová se celý život důsledně podepisovala na konci svého příjmení s krátkým „a“. Možná, že by se to některým našim odpůrcům a odpůrkyním běžného přechylování mohlo zalíbit.

Autor je básník, publicista a člen Spolku českých bibliofilů.

Text byl původně publikován ve Tvaru, obtýdeníku živé literatury.